

Milan Hodás

ÚSTAVNOPRÁVNÝ POHĽAD NA „PRERUŠENIE“ LETU LIETADLA: KOMPARÁCIA NEMECKÉHO, POĽSKÉHO A SLOVENSKEHO PRÍSTUPU

Abstrakt: Reakciou spoločnosti na akty terorizmu dochádza k spochybneniu neotrasiteľného postavenia zásad a princípov právneho štátu. Po 11. septembri spoločnosť veľmi citlivo vníma bezpečnostné riziká spojené s leteckou dopravou. Autor príspevku sa zamýšľa nad zákonnými oprávneniami štátu zostreliť teroristami unesené lietadlo s nevinnými cestujúcimi na palube. Komparáciou nemeckej, poľskej a slovenskej právnej úpravy a aplikáciou záverov a postrehov Spolkového ústavného súdu Nemecka a Ústavného súdu Poľska formuluje kritické závery spočívajúce v nesúhlase s akcentovaním bezpečnosti na úkor slobody, ako aj nesúhlase s kauzistickou rýchlosťou normotvorbou, ktorá bez dostatočnej predchádzajúcej evaluácie účinnosti vytvára len dojem eliminácie bezpečnostných rizík, no predstavuje spoľahlivý základ pre porušenie elementárnych pravidiel západnej právnej kultúry demokratických právnych štátov ako je napr. ochrana ľudskej dôstojnosti. Natíska sa však otázka, či je demokratický právny štát v sebaobrane proti terorizmu schopný dodržiavať princípy a hodnoty, na ktorých je postavený. Štát by ale nemal poľavovať zo snahy, aby bol človek účelom a nie prostriedkom. Rovnako netreba zabúdať, že väčšia moc štátu, znamená väčší potenciál pre jej nesprávne použitie alebo zneužitie.

Kľúčové slová: zostrelenie lietadla, ľudská dôstojnosť, právny štát, sloboda, bezpečnosť, Ústavný súd v Karlsruhe, Ústavný súd vo Varšave

ÚVOD

Poučka zo štátovedy hovorí, že štát je forma organizovaného mocenského systému, ktorý ovláda určité územie a jeho obyvateľstvo a je schopný toto územie a obyvateľstvo chrániť.¹ Je dnešný demokratický právny štát schopný chrániť svoje obyvateľstvo bez toho, aby začal porušovať hodnoty, ktoré vyznáva? Dnešný globalizovaný, multikultúrny, postmoderný svet nás na pozadí boja proti terorizmu opätovne núti vážne sa zamyslieť nad súčasným konceptom vzťahu štátu a jednotlivca.

Nápaditosť a nekonvenčnosť uskutočnenia teroristických útokov je kompenzovaná nápaditosťou a nekonvenčnosťou relevantných bezpečnostných protiopatrení. Vystáva otázka, kam až môžu tieto protiopatrenia v právnom štáte zájsť? Ako príloha právneho predpisu bol prijatý utajovaný zoznam vecí, ktoré si nesmieme vziať na palubu lietadla.² Bol prelomený inštitút profesijného tajomstva advokátov, ktorí dnes majú povinnosť hlásiť podozrivé finančné operácie.³ Na základe podozrenia z podpory terorizmu môže Bezpečnostná rada OSN zmraziť finančné prostriedky jednotlivca⁴ a osoba vystavená rezolúcií Bezpečnostnej rady OSN mala absenciou štandardných korekčných prostriedkov

¹ Pozri KLÍMA, K. *Teorie veřejné moci (vládnutí)*. 2. Přepřacované a rozšířené vydání. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2006, s. 26.

² Pozri napr. HODÁS, M. Európska únia a princípy právneho štátu, alebo môže byť právo tajné? *Justičná revue*. 2010, č. 11, roč. 62, s. 103–107.

³ Pozri napr. HODÁS, M. Mlčanlivosť advokáta. *Bulletin slovenskej advokácie*. 2011, č. 11, roč. 17, s. 27–36.

⁴ Pozri napr. HODÁS, M. Princípy právneho štátu a boj proti terorizmu. *Právny obzor*. 2006, č. 6, roč. 89, s. 528–535.

(due process of law) donedávna takmer bezprávne postavenie. Otvára sa otázka zákazu mučenia⁵ (vypočúvacie techniky ako deprivácia spánku, simulované topenie – waterboarding atď.), otázka dĺžky vyšetrovacej väzby, otázka sebaobrany štátu spočívajúcej v zabíjaní teroristu nachádzajúceho sa na území iného štátu⁶, či otázka tajných väzňov.⁷

Jedenásty september 2001 ukázal aké obrovské bezpečnostné riziko môže predstavovať unesené lietadlo. Bezprostredne ohrozené nie je len zdravie a život osôb na palube, ale za obeť môžu padnúť aj osoby nachádzajúce sa mimo lietadla. Jedenásteho septembra 2001 boli teroristami unesené 4 lietadlá s cestujúcimi na palube. Dve lietadlá narazili do Svetového obchodného centra v New Yorku, jedno padlo na budovu Pentagónu a štvrté lietadlo pravdepodobne po zásahu samotných cestujúcich zmenilo kurz a zrútilo sa juhovýchodne od Pittsburghu v štáte Pennsylvánia. Pri týchto teroristických útokoch zomrelo viac ako 3000 ľudí – v lietadlách, v oblasti budovy Svetového obchodného centra a v Pentagóne.⁸ Otázka elementárnej bezpečnosti človeka nadobudla ostré kontúry naliehavo aktuálnosti aj v častiach sveta, kde bezprostredne neprebíha vojenský konflikt ani výrazné spoločenské nepokoje.

Vynára sa otázka hodnoty bezpečia. Bezpečie je základná potreba človeka a klasický kolektívny statok (hodnota). Udržanie a znovunastolenie bezpečia má u obyvateľstva vysokú hodnotu. V modernej spoločnosti je zabezpečovanie bezpečia svojich občanov v prvom rade úlohou štátu. Rovnako starý ako úloha štátu v oblasti bezpečnosti je však aj strach pred jeho mocou.⁹ Štát teda v modernej dobe vystupuje v dvoch rolách – je možným porušovateľom ľudských práv, voči ktorému je potrebné prijať celý rad nevyhnutných bariér a opatrení a zároveň je tým, kto na seba prevzal pozitívne formulovaný záväzok garantovať, a vynucovať na svojom území ľudské práva.¹⁰ Ako sa s týmto kontradiktórnym vzťahom verejná moc vysporadúva? Za akým účelom vlastne máme verejnú moc? Bertrand Russell (1872–1970) na margo významu kategórie moci konštatuje: „Moc je fundamentálnym pojmom vedy o spoločnosti v tom význame, v akom je energia fundamentálnym pojmom fyziky.“¹¹ Pavol Holländer pristupuje k pojmu moci z východiska nevyhnutnosti utvárať ľudské spoločenstvá za účelom reprodukcie a z východiska schopnosti človeka formulovať alternatívy svojho chovania (teda z pojmu

⁵ BOURDON, W. William, Guantamámó liegt auch in Frankreich – Feinde der Demokratie:

„Všetci vězni z Guantamámá sa po prepustení sťažujú na zlé zaobchádzanie. Centrum pre ústavné práva v New Yorku zverejnilo 5. augusta 2004 správu so svedeckými výpoveďami troch britských zajatcov, ktorí potvrdili mučenie.“

<http://www.monde-diplomatique.de/pm/2004/09/10.mondeText.artikel,a0071.idx,22> navštívené dňa 25.04.2012

⁶ KRETZMER, D. Targeted killing of suspected terrorists: Extra-judicial executions or legitimate means of defence? *The European Journal of International Law*. 2005, no. 2, Vol. 16.

⁷ Prezident Bush v stredu 6. septembra 2006 priznal existenciu tajných väzňov CIA.

<http://euobserver.com/24/22355> navštívené dňa 7. septembra 2006

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/5321606.stm> navštívené dňa 25.04.2012

<http://www.sme.sk/c/2883891/Bush-priznal-existenciu-tajnych-vaznic-CIA.html> navštívené dňa 7. septembra 2006

⁸ Pozri bod 2 rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemeckej spolkovej republiky zo dňa 16. februára 2006 – BVerfG, 1 BvR 357/05.

⁹ GLAERNER, G.-J. Sicherheit und Freiheit. *Aus Politik und Zeitgeschichte*. 2002, 10–11, s. 3.

¹⁰ ŠMIHULA, D. Oprávnenie štátu obmedziť ľudské práva. *Právny obzor*. 2002, č. 3, roč. 85, s. 230.

¹¹ RUSSELL, B. *Macht. Eine sozialkritische Studie*, Zürich: 1947, s. 10 citované podľa HOLLÄNDER, P. *Základy všeobecné štátovedy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 51.

„sloboda“). Moc je teda vymedzením priestoru slobody jednotlivca za účelom reprodukcie skupiny. Je daňou odvádzanou z vlastnej slobody za účelom vlastného prežitia.¹² Pomocou mocenských prostriedkov je spoločnosť integrovaná, udržiavaná v stave homeostázie.¹³ Ich neprimerané a svojvoľné používanie však naopak môže viesť k spoločenským nepokojom alebo k totalitnému režimu. Ako teda má byť štát dobrým ochrancom a (hoc i s dobrým úmyslom) nezneužiť resp. nepoužiť neprimeranú moc?

Obzvlášť udalosti jedenásteho septembra 2001 nás nútia položiť si otázky, ktoré majú komplexný filozofický, morálny i ústavnoprávny rozmer. Ako majú zareagovať bezpečnostné zložky štátu, keď lietadlo riadené teroristami prechádza husto obývanou zónou a hrozí, že bude použité na zničenie všetkého, do čoho sa mu podarí naraziť? Jestvuje povinnosť obetovať vlastný život pre záchranu iných životov? Môže byť obetovaný nevinný život osoby (osôb) nachádzajúcej sa na palube lietadla uneseného teroristami na to, aby boli zachránené ohrozené životy osôb nachádzajúcich sa na zemi? Je možné stanoviť pomer stanovujúci koľko osôb možno obetovať zostrelením lietadla, aby bol zachránený väčší počet osôb nachádzajúcich sa na zemi?

Obetovať menšiu časť, aby bola zachránená väčšia časť je vlastné vojenskej stratégii. Do akej miery je to možné v civilnom živote vyspelých štátov západných demokracií, ktoré si hovoria právne štáty? Aké prostriedky môže demokracia použiť v záujme ochrany hodnôt, aby týmito prostriedkami tieto hodnoty neohrozila?¹⁴ Mimoriadne situácie si vyžadujú mimoriadne opatrenia a zdá sa, že ľudské práva sa stali jednou z prvých obetí.

1. ZOSTRELENIE LIETADLA OZBROJENÝMI SILAMI SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Vyššie nastolené otázky nám nie sú na míle vzdialené. Skôr naopak. Dňa 1. februára 2006 nadobudol účinnosť zákon č. 11/2006 Z. z., ktorý doplnil do zákona č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky“)¹⁵ ustanovenia umožňujúce zostrelenie civilného lietadla aj bezpečnostnými orgánmi – ozbrojenými silami Slovenskej republiky.

V slovenskom parlamente tento návrh zákona nevyvolal väčšiu polemiku. Dňa 14. decembra 2005 o 11:27 za tento zákon zahlasovalo 120 poslancov z takmer celého vtedajšieho politického spektra. Systematicky proti boli len poslanci klubu KSS, ktorí do jedného hlasovali proti návrhu zákona. Domnievam sa, že pri schvaľovaní tohto zákona bol opomenutý závažný ústavnoprávny a filozofický problém ochrany ľudskej dôstojnosti a ľudského života. Prečo? Do zákona č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky bol doplnený § 4c, ktorého odsek 3 stanovuje: „Pokiaľ z okolností jasne vyplýva,

¹² HOLLÄNDER, P. *Základy všeobecné štátovedy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 52.

¹³ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. druhé přepracované vydání, Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 294.

¹⁴ KAMPITS, P. *Sicherheit, Freiheit, wehrhafte Demokratie*. In: MOSER, B. (ed.) *Sicherheit und Freiheit*. Politische Akademie, Wien: 2002, s. 9.

¹⁵ Presný názov zákona je: „zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona č. 143/1998 Z. z. o civilnom letectve (letecký zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov“.

že vzdušný objekt by mal byť použitý proti životom ľudí alebo na spôsobenie obzvlášť závažného následku, možno použiť ozbrojené sily aj na prerušenie letu potvrdeného narušiteľa vzdušného priestoru (§ 4b ods. 3), ak je prerušenie letu jediným opatrením na odvrátenie tohto nebezpečenstva.“

Paragraf 4b ods. 3 zákona 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky definuje potvrdeného narušiteľa vzdušného priestoru ako vzdušný objekt, o ktorom získané informácie potvrdzujú, že má byť použitý ako prostriedok teroristického útoku alebo iného narušenia bezpečnosti Slovenskej republiky. Z paragrafu 13 ods. 5 zákona 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky vyplýva, že na prerušenie letu vzdušného objektu sa predpokladá použitie vojenskej zbrane, resp. vojenského zbraňového systému.¹⁶ Eufemické vyjadrenie „prerušenie letu vzdušného objektu“ teda znamená „zostrelenie vzdušného objektu“.

O tom, že nejde o právnu normu, ktorej aplikácia je na území Slovenskej republiky málo pravdepodobná svedčí aj nedávna novinová správa, podľa ktorej v sobotu dňa 22. októbra 2011 vzlietli dve slovenské stíhačky MiG-29 zaradené do pohotovostného systému Severoatlantickej aliancie NATINADS, „aby preverili možnosť narušenia letu jedného civilného lietadla a prijali ďalšie opatrenia“.¹⁷ Tento postup si vyžiadala strata spojenia lietadla s radiacou vežou. Pohotovostní stíhači sa špeciálnym približovacím manévrom dostali do blízkosti dopravného lietadla a nadviazali vizuálny kontakt s jeho pilotom, ktorý im prostredníctvom znakovkej reči oznámil, že bezpečnosť cestujúcich na palube lietadla nie je ohrozená. Následne dvojica stíhačiek typu MiG-29 odprevadila lietadlo k hranici vzdušného priestoru Slovenskej republiky.

Opätovne sa natíska otázka, je možné zničiť časť mesta obývanú aj nevinnými ľuďmi len preto, že sa tam nachádza človek ohrozujúci inú, možno väčšiu časť mesta? Je možné zostreliť lietadlo v ktorom sa nachádzajú okrem nevinných ľudí aj teroristi preto, aby sme chránili ľudí a hmotné statky nachádzajúce sa na zemi? Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky to umožňuje. Samozrejme, predpokladá sa, že ide o výnimočné opatrenie. O jeho použití môže rozhodnúť minister obrany a v čase jeho neprítomnosti člen vlády poverený predsedom vlády. Takto poverený môže byť minister vnútra Slovenskej republiky, minister spravodlivosti Slovenskej republiky alebo minister dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky.¹⁸ Výnimočnosť tohto zásahu zákon charakterizuje aj tým, že o jeho použití musí minister obrany resp. člen vlády poverený jeho zastupovaním bezodkladne informovať prezidenta Slovenskej republiky, predsedu vlády Slovenskej republiky a ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky.¹⁹

¹⁶ „§ 13

Vojenská zbraň, vojenský zbraňový systém a ich použitie

(5) *Použitie vojenskej zbrane alebo vojenského zbraňového systému na vystrelenie varovných výstrelov alebo varovných svetelných signálov a na prerušenie letu vzdušného objektu na základe rozkazu veliteľa podľa § 7 ods. 2 písm. d) podlieha predchádzajúcemu súhlasu ministra obrany; minister obrany môže poveriť vydaním tohto súhlasu veliteľa vzdušných síl ozbrojených síl, jeho zástupcu alebo náčelníka štábu vzdušných síl ozbrojených síl.*“ (text zvýraznil autor)

¹⁷ <http://www.aktuality.sk/clanok/195919/lietadlo-prestalo-komunikovat-zasahovali-stihacky/>, navštívené dňa 28.04.2012

¹⁸ § 4c ods. 7 zákona č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky.

¹⁹ § 4c ods. 8 zákona č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky.

2. ZÁKON O BEZPEČNOSTI LETECKEJ PREPRAVY („LUFTSICHERHEITSGESETZ“) A SPOLKOVÝ ÚSTAVNÝ SÚD V KARLSRUHE

Právna úprava umožňujúca zostrelenie lietadla s nevinnými/na teroristickom akte nezúčastnenými civilistami na palube nie je slovenským špecifikom. Obdobnú právnu úpravu sme mohli nájsť v Nemeckej spolkovej republike (ďalej aj len „Nemecko“). Tu však táto právna úprava vyvolala intenzívnu polemickú diskusiu odbornej verejnosti, ktorej vrchol nájdeme v rozhodnutí Spolkového ústavného súdu Nemeckej spolkovej republiky (ďalej aj len „Spolkový ústavný súd Nemecka“). Ale poďme po poriadku. Dňa 5. januára 2003 sa ozbrojený muž zmocnil športového lietadla, krúžil s ním nad bankovou štvrtou vo Frankfurte nad Mohanom a hrozil, že ak mu nebude umožnený telefonát do Spojených štátov Amerických, vrazí lietadlom do jednej z tamajších výškových budov. Udalosti nabrali rýchly spád a do riešenie situácie boli zapojené bezpečnostné zložky štátu. Okolo uneseného motorového lietadla krúžila policajná helikoptéra a dve stíhačky vojenského letectva. Polícia vyhlásila alarm, centrum Frankfurtu nad Mohanom bolo vypratané a mrakodrapy evakuované. Po dobrej polhodine po zmocnení sa lietadla bolo jasné, že v prípade tohto únosu ide o pomäteného jednotlivca, s ktorým nespolupracuje iný páchatel' skrývajúci sa niekde v pozadí. Po tom, čo boli splnené jeho požiadavky, páchatel' pristál na letisku Rhein-Main a nechal sa bez kladenia odporu zatknúť.²⁰

V súčinnosti s udalosťami, ktoré sa odohrali 11. septembra 2001 v USA slúžil vyššie opísaný incident z Frankfurtu nad Mohanom ako motivačný imperatív pre prijatie nových bezpečnostných opatrení na zvýšenie bezpečnosti leteckej dopravy, a to tak normotvorcom v Európskej únii, ako aj nemeckým normotvorcom. Politická reprezentácia sa veľmi nezaoberala porušením občianskych práv a požiadavky bezpečnosti víťazili nad požiadavkou na nedotknuteľnosť slobody jednotlivca. Možno dokonca povedať, že zložka výkonnej moci a zložka zákonodarnej moci stratili „primerané“ chápanie/poňatie slobôd jednotlivca. Je potrebné zdôrazniť, že vládne obmedzenia slobody jednotlivca nie sú legitimizovateľné viac menej len dobrým úmyslom vlády.²¹ Všeobecné politické vnímanie otázok bezpečnosti však skôr zdôrazňuje bezpečnosť ako základňu pre všetky slobody a podceňuje konflikt medzi slobodou a bezpečnosťou. V kontexte takéhoto vnímania situácie víťazí téza, že viac bezpečia zvyšuje individuálnu slobodu. Štát má predsa politický ako aj právny záväzok chrániť slobodu jednotlivca.²² V tejto „nálade spoločnosti“ bol teda v júni 2004 v Nemecku Bundestagom prijatý zákon o bezpečnosti leteckej prepravy („Luftsicherheitsgesetz“).²³ A aj spolkový prezident Horst Köhler odložil obavy z protiústavnosti tohto zákona a podpísal ho.²⁴

²⁰ Pozri bod 3 rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

²¹ ENDERS, Ch. A right to have rights – the german constitutional concept of human dignity. *Nujs Law Review*. 2010, No. 3, s. 262.

²² LEPSIUS, O. Human Dignity and the Downing of Aircraft: The German Federal Constitutional Court Strikes Down a Prominent Anti-terrorism Provision in the New Air-transport Security Act. *German Law Journal*. 2006, No. 9, Vol. 07, s. 762.

²³ Zbierka zákonov Nemeckej spolkovej republiky – Bundesgesetzblatt I, str. 78.

²⁴ LEPSIUS, O. Human Dignity and the Downing of Aircraft: The German Federal Constitutional Court Strikes Down a Prominent Anti-terrorism Provision in the New Air-transport Security Act. *German Law Journal*. 2006, No. 9, Vol. 07, s. 762.

Dňa 15. januára 2005 teda nadobudol zákon o bezpečnosti leteckej prepravy bez väčších prekážok účinnosť. Podľa § 1 tohto zákona mala predmetná právna úprava slúžiť ochrane bezpečnosti leteckej prepravy, a to obzvlášť pred únosmi lietadiel, sabotážami a teroristickými útokmi. Špecifický tretí oddiel zákona s názvom „Podpora a úradná pomoc ozbrojenými silami“ tvorili paragrafy 13 až 15. Paragraf 13 stanovoval, že vo výnimočnej situácii nehody podľa článku 35 ods. 2 alebo 3²⁵ Ústavy Nemeckej spolkovej republiky (ďalej aj len „Ústava Nemecka“ / „GG“) môžu byť ako pomoc policajných zložiek nasadené ozbrojené sily (armáda). Paragrafy 14 a 15 stanovovali možné bezpečnostné opatrenia a zásady ich výberu. Na odvrátenie nebezpečenstva mali mať ozbrojené sily možnosť lietadlo „vytláčať“, nútiť k pristátiu, použiť hrozbu použitia zbrane a vystreliť varovné výstrely.²⁶ Z viacerých možností sa mali vybrať tie, ktoré pravdepodobne najmenej poškodia jednotlivca a verejnosť. Použité opatrenie pritom smelo byť vykonávané len tak dlho a v takej miere, v akej si to vyžadoval jeho účel. Použité opatrenie nesmelo viesť k ujme, ktorá by bola viditeľne v nepomere k výsledku, o ktorý sa použitým opatrením usilovalo.²⁷ Paragraf 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy stanovoval možnosť použiť proti lietadlu zbraň, ak je z okolností zrejmé, že lietadlo má byť použité na ohrozenie ľudských životov a zbraň je jediný prostriedok na odvrátenie jestvujúceho nebezpečenstva. Tento paragraf bol vyložene koncipovaný ako odpoveď na udalosti z 11. septembra 2011.²⁸ Použitie zbrane mohol nariadiť iba spolkový minister obrany alebo člen vlády poverený jeho zastupovaním. Paragraf 15 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy stanovoval ďalšie kritériá pre použitie opatrenia podľa § 14 ods. 3, t.j. zostrelenie lietadla. Týmito kritériami bola požiadavka pokúsiť sa o prekontrolovanie, varovanie a presmerovanie lietadla.²⁹

Proti takto koncipovanému zákonu o bezpečnosti leteckej prepravy bola podaná ústavná sťažnosť („*Verfassungsbeschwerde*“), ktorá viedla k vyneseniu rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka z 15. februára 2006, BVerfG, 1 BvR 357/05. Z dôvodov obsa-

²⁵ „(2) Pre udržanie alebo obnovenie verejnej bezpečnosti alebo poriadku si môže spolková krajina v prípadoch osobitného významu na podporu svojej polície sily a prostriedky Spolkovej pohraničnej stráže, ak polícia bez tejto podpory nemôže splniť svoju úlohu vôbec alebo len so značnými ťažkosťami. Na pomoc pri prírodnej katastrofe alebo pri obzvlášť ťažkom nešťastí si spolková krajina môže vyžiadať policajné sily iných krajín, sily a prostriedky iných výkonných zložiek, ako aj Spolkovej pohraničnej stráže a branných síl.

(3) Ak prírodná katastrofa alebo nešťastie postihlo územie viac ako jednej spolkovej krajiny, môže Spolková vláda, ak je to potrebné k účinnému zákroku, udeliť vládam spolkových krajín pokyn, aby poskytli k dispozícii policajné sily iným spolkovým krajinám a nasadili na podporu policajných síl jednotky Spolkovej pohraničnej stráže a branných síl. Opatrenia Spolkovej vlády podľa vety 1 musia byť kedykoľvek na požiadanie Spolkovej rady, a inak bezodkladne po odstránení nebezpečenstva, zrušené.“

²⁶ § 14 ods. 1 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy („*Luftsicherheitsgesetz*“): „Zur Verhinderung des Eintritts eines besonders schweren Unglückfalles dürfen die Streitkräfte im Luftraum Luftfahrzeuge abdrängen, zur Landung zwingen, den Einsatz von Waffengewalt androhen oder Warnschüsse abgeben.“

²⁷ § 14 ods. 2 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy („*Luftsicherheitsgesetz*“): „Von mehreren möglichen Maßnahmen ist diejenige auszuwählen, die den Einzelnen und die Allgemeinheit voraussichtlich am wenigsten beeinträchtigt. Die Maßnahme darf nur so lange und so weit durchgeführt werden, wie ihr Zweck es erfordert. Sie darf nicht zu einem Nachteil führen, der zu dem erstrebten Erfolg erkennbar außer Verhältnis steht.“

²⁸ LEPSIUS, O. Human Dignity and the Downing of Aircraft: The German Federal Constitutional Court Strikes Down a Prominent Anti-terrorism Provision in the New Air-transport Security Act. *German Law Journal*. 2006, No. 9, Vol. 07, s. 762.

²⁹ „Die Maßnahmen nach § 14 Abs. 1 und 3 dürfen erst nach Überprüfung sowie erfolglosen Versuchen zur Warnung und Umleitung getroffen werden. Zu diesem Zweck können die Streitkräfte auf Ersuchen der für die Flugsicherung zuständigen Stelle im Luftraum Luftfahrzeuge überprüfen, umleiten oder warnen.“

hového zamerania tohto článku sa nebudem zaoberať časťami rozsudku, ktoré skúmajú porušenie ústavy vo veciach delby kompetencií medzi spolkové orgány a krajinské orgány.

Spolková vláda („*Bundesregierung*“) a Spolkový parlament („*Bundestag*“) zaujali na účely konania pred ústavným súdom stanovisko, podľa ktorého je ústavnou sťažnosťou napadnutá právna úprava v súlade s Ústavou Nemecka („*Grundgesetz*“). K napadnutej právnej úprave sa však zaujímavými argumentmi vyjadrovali aj rôzne záujmové združenia. Nemecký zväz spolkovej armády („*Der Deutsche BundeswehrVerband*“) vyslovil pochybnosti nad súladom napadnutej právnej úpravy s Ústavou. Namietal, že nejde o oblasť, ktorá by sa mala týkať vojenskej obrany krajiny, ale skôr oblasť, ktorá patrí do sféry činnosti polície.³⁰ Napadol aj ústavnú požiadavku určitosti právnej úpravy. Napadnutá právna úprava podľa jeho názoru nestanovuje žiadne precízne kritériá pre predpokladané vázanie života proti životu. To vedie u vojaka postaveného pred povinnosť konať k závažnému konfliktu medzi povinnosťou uposlúchnuť rozkaz a medzi vysoko osobným rozhodnutím svedomia. Rovnako chýba právna úprava, ktorá by dotknutého vojaka spoľahlivo chránila pred trestnoprávnymi dôsledkami, ako aj civilnými žalobami pred domácimi ako aj zahraničnými súdmi.³¹

Spolok Cockpit („*Die Vereinigung Cockpit*“) rovnako ako Nemecký zväz spolkovej armády považoval ústavnú sťažnosť za odôvodnenú. Podľa jeho názoru je už samotné zistenie leteckého incidentu v zmysle § 13 ods. 1 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy („*Luftsicherheitsgesetz*“) veľmi náročné a len zriedka s istotou možné. Poznatky získané pri kontrole lietadla v zmysle § 15 ods. 1 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy sú aj pri ideálnom počasi nanajvýš vágne. Rovnako aj možná motivácia únosu lietadla a ciele únosu sú až do posledného momentu iba špekulatívne. Rozhodnutie o nasadení prostriedkov podľa § 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy vychádzajúce zo spoľahlivo zistených skutočností by, vzhľadom na úzky časový priestor, prišlo neskoro. Preto by koncepcia vychádzajúca z § 13 až § 15 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy fungovala len v prípade, ak by sa od začiatku konalo prehnane (neprimerane).³²

Nezávislá organizácia palubných sprievodcov UFO („*Die Unabhängige Flugbegleiter Organisation*“) sa domnieva, že na zvýšenie ochrany leteckej prepravy a ochrany civilného obyvateľstva pred teroristickými útokmi ešte neboli vyčerpané iné možnosti ako predpokladá zákon o bezpečnosti leteckej prepravy. Za pozornosť stojí argument tejto organizácie, v zmysle ktorého existuje riziko, že zo zeme bude situácia na palube lietadla vyhodnotená nesprávne. Zo zeme prakticky nie je možné posúdiť, či sú splnené podmienky § 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy. Informácie, ktoré by potreboval minister obrany pre svoje rozhodnutie nariadiť zostrelenie lietadla by totiž

³⁰ Pozri bod 66. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

³¹ Pozri bod 67. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

³² Pozri bod 68. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05: „*Schon die Feststellung eines erheblichen Luftzwischenfalls im Sinne des § 13 Abs. 1 LuftSiG sei im Hinblick auf die tatsächlichen Abläufe des Flugverkehrs äußerst schwierig und nur selten mit Gewissheit möglich. Die bei der Überprüfung von Luftfahrzeugen nach § 15 Abs. 1 LuftSiG gewonnenen Erkenntnisse seien selbst bei idealer Wetterlage allenfalls vage. Die mögliche Motivation eines Flugzeugentführers und die Ziele einer Flugzeugentführung blieben bis zuletzt spekulativ. Eine auf gesicherte Tatsachen gestützte Entscheidung über einen Einsatz nach § 14 Abs. 3 LuftSiG komme angesichts des zur Verfügung stehenden knappen Zeitfensters im Zweifel zu spät. Deshalb funktioniert die Konzeption der §§ 13 bis 15 LuftSiG nur, wenn von vornherein im Übermaß reagiert werde.*“

nepochádzali z priamej zóny nebezpečenstva na palube lietadla. Informácie, ktoré by minister dostal by boli len nepriame informácie, ktoré dostal pilot od palubného personálu, nachádzajúceho sa pravdepodobne v moci teroristov. Odhliadnuc od toho sa môže situácia na palube lietadla v priebehu sekundy zmeniť a aktuálny stav na palube nie je z dôvodu dlhých komunikačných ciest možné oznámiť na zem dostatočne rýchlo.³³

Rezultát konania pred Ústavným súdom Nemecka nájdeme v bode 3 rozsudku tohto súdu z 15. februára 2006, BVerfG, 1 BvR 357/05, podľa ktorého je zmocnenie ozbrojených síl obsiahnuté v § 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy, t.j. oprávnenie zo-streliť použitím zbrane lietadlo, ktoré má byť použité proti ľudskému životu, nezlučiteľné s právom na život v zmysle článku 2 ods. 2³⁴ prvá veta Ústavy Nemecka v súčinnosti so záväzkom garantovať ľudskú dôstojnosť obsiahnutom v článku 1 ods. 1³⁵ Ústavy Nemecka, a to vtedy, ak majú byť zostrelením dotknuté osoby na palube lietadla nezúčastnené na protiprávnom konaní.

V rozsudku je jedným z kľúčových argumentov Ústavného súdu v Karlsruhe ochrana ľudskej dôstojnosti. Právo na ľudskú dôstojnosť nie je zaradené do Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv ani do Medzinárodného paktu občianskych a politických právach.³⁶ Iné katalógy ľudských práv však zaraďujú ľudskú dôstojnosť medzi základné hodnoty prináležiace človeku.³⁷ Možno ju charakterizovať ako status človeka, ktorý každému garantuje osobnostné, sociálne i životné podmienky tak, aby za každých okolností bolo rešpektované postavenie každého jednotlivca ako plnohodnotného člena spoločnosti vylučujúce jeho zneváženie.³⁸ Právo na ľudskú dôstojnosť má v Ústave Nemecka osobitne významné postavenie. Nadradenosť princípu ochrany ľudskej dôstojnosti je vyjadrená aj lokalizáciou právnej úpravy tohto práva v texte ústavy – tento princíp je vyjadrený v článku 1 Ústavy Nemecka. Keď bolo formulované toto základné právo, autori textu ústavy mali na mysli popieranie základných práv ideológiou národného socializmu a hrôzy holokaustu.³⁹ Význam ľudskej dôstojnosti preto nemôže byť odkrytý rýdzim textualistickým prístupom. Presný význam tohto článku sa ukáže až skúmaním pôvodu tohto článku a systému textu ústavy.⁴⁰ Parlamentná rada („Parlamentarischer

³³ Pozri bod 70. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BVerfG, 1 BvR 357/05: „Zudem bestehe die Gefahr, dass von der Erde aus die Situation an Bord falsch eingeschätzt werde. Dort könne praktisch nicht beurteilt werden, ob die Voraussetzungen des § 14 Abs. 3 LuftSiG vorlägen. Die Informationen, die der Bundesminister der Verteidigung für seine Entscheidung benötige, den Abschuss eines Flugzeugs anzuordnen, stammten nicht aus der direkten Gefahrenzone an Bord des Flugzeugs. Es seien nur indirekte Informationen, die der Pilot vom Kabinenpersonal erhalten habe, das sich womöglich in der Gewalt von Terroristen befinde. Abgesehen davon könne sich die Lage an Bord in Sekundenschnelle ändern und dies wegen der langen Kommunikationswege möglicherweise nicht schnell genug dem Boden mitgeteilt werden.“

³⁴ Čl. 2 ods. 2: „Každý má právo na život a telesnú nedotknuteľnosť. Sloboda osoby je neporušiteľná. Do týchto práv možno zasiahnuť len na základe zákona.“

³⁵ Čl. 1 ods. 1: „Dôstojnosť človeka je nedotknuteľná. Rešpektovať a chrániť ju je povinnosťou všetkej štátnej moci.“

³⁶ HUFNAGEL, S. German perspectives on the right to life and human dignity in the „war on terror“. *Criminal Law Journal*. 2008, No. 100, Vol. 32, s. 101.

³⁷ VEČEŘA, M. a kol. *Teória práva*. 4. Vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 310.

³⁸ KLÍMA, K. a kol. *Státověda*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 345.

³⁹ BITTNER, C. Casenote – Human dignity as a Matter of Legislative Consistency in an Ideal World: The Fundamental Right to Guarantee a Subsistence Minimum in the German Federal Constitutional Court's Judgement of 9 February 2010. *German Law Journal*. 2011, No. 11, Vol. 12, s. 1941.

⁴⁰ ENDERS, Ch. A right to have rights – the german constitutional concept of human dignity. *Nujs Law Review*. 2010, No. 3, s. 254.

Rat“), politická inštitúcia poverená návrhom ústavy Nemecka v roku 1949 chcela, aby celý článok 1 slúžil ako preambula pre kapitolu ústavy o ľudských právach, aby objasňoval účel a ducha tejto kapitoly.⁴¹

Ústavný súd v Karlsruhe uvádza, že článok 2 ods. 2. veta prvá Ústavy Nemecka zaručuje právo na život. Týmto právom je proti štátnym zásahom chránená biologicko-fyzická existencia každého človeka od času jeho „vzniku“ až po čas smrti, a to nezávisle od životných okolností jednotlivca, jeho telesného a duševného stavu. Každý ľudský život je ako taký rovnako cenný. Hoci toto právo predstavuje v rámci ústavného poriadku najvyššiu hodnotu, spadá podľa článku 2 ods. 2 tretej vety Ústavy Nemecka pod výhradu zákona. Aj do základného práva na život preto možno zasiahnuť na základe formálneho zákona parlamentu. Predpokladom preto však je, aby predmetný zákon spĺňal v každom ohľade požiadavky ústavy. Musí byť vydaný v súlade s deľbou kompetencií, nesmie sa dotknúť podstaty základného práva v zmysle článku 19 ods. 2 Ústavy Nemecka a ani inak nesmie odporovať základným „uzneseniam“ ústavy.⁴² Paragraf 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy tieto kritériá nespĺňa. Zasahuje do sféry ochrany práva na život garantovaného článkom 2 ods. 2 vetou prvou Ústavy Nemecka, a to tak práva na život posádky, ako aj pasažierov lietadla dotknutého opatrením podľa § 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy, ako aj do práva na život tých, ktorí toto lietadlo chcú použiť proti životom iných ľudí. Bezprostredné použitie zbrane v zmysle § 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy vedie prakticky vždy k jeho zručeniu. To má s pravdepodobnosťou hraničiacou s istotou za následok smrť, teda zničenie života všetkých jeho cestujúcich.⁴³ Pre tento zásah nemožno uviesť ústavnoprávne ospravedlnenie alebo zdôvodnenie.

Paragraf 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy teda nie je v súlade s článkom 2 ods. 2 vetou prvou Ústavy Nemecka pokiaľ ozbrojeným silám dovoľuje zostreliť lietadlo, v ktorom sa nachádzajú ľudia predstavujúci obeť útoku na bezpečnosť leteckej prepravy. Len ak sa opatrenie uskutočňované podľa § 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy vykonáva proti lietadlu bez ľudí na palube alebo proti lietadlu na ktorom sú len ľudia, ktorí vyvolali nevyhnutnosť použitia § 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy, nevyvoláva predmetná právna úprava pochybnosti ústavnoprávneho charakteru.⁴⁴

⁴¹ ENDERS, Ch. A right to have rights – the german constitutional concept of human dignity. *Nujs Law Review*. 2010, No. 3, s. 254.

⁴² Pozri bod 85. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05: „Art. 2 Abs. 2 Satz 1 GG gewährleistet das Recht auf Leben als Freiheitsrecht (vgl. BVerfGE 89, 120 <130>). Mit diesem Recht wird die biologisch-physische Existenz jedes Menschen vom Zeitpunkt ihres Entstehens an bis zum Eintritt des Todes unabhängig von den Lebensumständen des Einzelnen, seiner körperlichen und seelischen Befindlichkeit, gegen staatliche Eingriffe geschützt. Jedes menschliche Leben ist als solches gleich wertvoll (vgl. BVerfGE 39, 1 <59>). Obwohl es innerhalb der grundgesetzlichen Ordnung einen Höchstwert darstellt (vgl. BVerfGE 39, 1 <42>; 46, 160 <164>; 49, 24 <53>), steht allerdings auch dieses Recht nach Art. 2 Abs. 2 Satz 3 GG unter Gesetzesvorbehalt. Auch in das Grundrecht auf Leben kann deshalb auf der Grundlage eines förmlichen Parlamentsgesetzes (vgl. BVerfGE 22, 180 <219>) eingegriffen werden. Voraussetzung dafür ist aber, dass das betreffende Gesetz in jeder Hinsicht den Anforderungen des Grundgesetzes entspricht. Es muss kompetenzgemäß erlassen worden sein, nach Art. 19 Abs. 2 GG den Wesensgehalt des Grundrechts unangetastet lassen und darf auch sonst den Grundentscheidungen der Verfassung nicht widersprechen.“

⁴³ Pozri bod 87. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁴⁴ Pozri bod 118. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

Spolkový ústavný súd v Karlsruhe sa zaoberal aj zaujímavými skutkovými otázkami, a to aplikáciou testu proporcionality na zákon o bezpečnosti leteckej prepravy. Tento test umožňuje federálnemu ústavnému súdu v Karlsruhe zaoberať sa faktickými otázkami a skúmať, či parlament pre dosiahnutie sledovaného účelu zvolil vhodné prostriedky.⁴⁵ Zákon musí sledovať legitímny cieľ. Prostriedky na dosiahnutie/sledovanie tohto cieľa musia byť vhodné („*geeignet*“), nevyhnutné („*erforderlich*“) a primerané („*angemessen*“).

Spolkový ústavný súd v Karlsruhe preto konštatuje, že článkom 2 ods. 2 Ústavy Nemecka chránené právo na život možno obmedziť iba zákonom. Na zákon zasahujúci do tohto práva sa však musí nahliadať vo svetle tejto ústavy a vo svetle ochrany ľudskej dôstojnosti v zmysle článku 1 ods. 1 Ústavy Nemecka.

Ľudský život je vitálnou základňou ľudskej dôstojnosti ako nosného ústavného princípu a najvyššej ústavnej hodnoty. Každý človek je nositeľom ľudskej dôstojnosti bez ohľadu na jeho vlastnosti, jeho telesný alebo duševný stav, jeho výsledky a jeho sociálny status. Ľudskú dôstojnosť človeku nemožno odňať. Možno však porušiť povinnosť rešpektovania ľudskej dôstojnosti. To platí bez ohľadu na predpokladanú dĺžku individuálneho ľudského života.⁴⁶ S ohľadom na tento pomer práva na život a práva na ochranu ľudskej dôstojnosti je štátu zakázané vlastnými opatreniami porušujúcimi ľudskú dôstojnosť zasiahnuť do práva na život. Štát má zároveň povinnosť chrániť každý ľudský život. Táto povinnosť ochrany prikazuje štátu a jeho orgánom zasadzovať sa za ochranu a podporu života jednotlivca, to znamená predovšetkým chrániť ho pred protiprávnymi útokmi a zásahmi tretích. Povinnosť ochrany má rovnako svoj základ v článku 1 ods. 1 vete druhej Ústavy Nemecka, ktorá štát zaväzuje k rešpektovaniu a ochrane ľudskej dôstojnosti.⁴⁷ Vychádzajúc z predstavy ústavodarcu, že k podstate človeka patrí slobodne sa rozhodovať a slobodne rozvíjať, a že jednotlivec môže požadovať, aby bol v spoločnosti zásadne uznaný ako rovnoprávny člen s vlastnou hodnotou, záväzok rešpektovať a chrániť ľudskú dôstojnosť všeobecne vylučuje, aby bol z človeka urobený púhy objekt štátu. Verejnej moci je úplne zakázané také zaobchádzanie s človekom, ktoré zásadne spochybňuje jeho kvality subjektu, teda jeho status subjektu práva.⁴⁸

Podľa uvedených kritérií je § 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy nezlučiteľný s článkom 2 ods. 2 vetou prvou Ústavy Nemecka v spojení s článkom 1 ods. 1 Ústavy Nemecka, pokiaľ sú zostrelením lietadla dotknuté osoby, ktoré ako jeho posádka a pasažieri nemali žiadny vplyv na paragrafom § 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy predpokladaný nevojnový vzdušný incident.⁴⁹ Lietadlo je únoscami premenené na smrtiacu zbraň, ktorá sa má použiť proti životom ľudí v cieľovej oblasti. V tejto extrémnej situácii sú pasažieri a posádka lietadla v bezvýchodiskovej situácii a tieto svoje životné okolnosti už nemôžu nezávisle od iných ovplyvniť.⁵⁰ To z nich robí objekt nielen v rukách páchatelov. Aj štát, ktorý v takej situácii siahne k obrannému opatreniu

⁴⁵ LEPSIUS, O. Human Dignity and the Downing of Aircraft: The German Federal Constitutional Court Strikes Down a Prominent Anti-terrorism Provision in the New Air-transport Security Act. *German Law Journal*. 2006, No. 9, Vol. 07, s. 774.

⁴⁶ Pozri bod 119. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁴⁷ Pozri bod 120. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁴⁸ Pozri bod 121. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁴⁹ Pozri bod 122. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁵⁰ Pozri bod 123. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

v zmysle § 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy s nimi zaobchádza ako s púhymi objektmi jeho záchrannej akcie na ochranu iných. Pasažieri lietadla a jeho posádka sa nemôžu tomuto konaniu štátu vyhnúť, a to vzhľadom na okolnosti, ktoré nemôžu ovplyvniť. Sú mu bezbranne a bezmocne vydaní napospas s následkom, že budú spolu s lietadlom cielené zostrelení a v dôsledku toho s pravdepodobnosťou hraňiacou s istotou usmrtení. Takéto zaobchádzanie nerešpektuje postihnutých ako subjekty so ctou a nescudziteľnými právami. Tým, že ich usmrtenie je použité ako nástroj pre záchranu iných, sú „zvecnení“ – reifikovaní („*verdinglicht*“) a súčasne zbavení práv. Tým, že štát ich životom jednostranne disponuje, je im ako obetiam, ktoré samy potrebujú ochranu, upreté právo, ktoré človeku náleží kvôli jeho podstate.⁵¹ To sa navyše deje za okolností, ktoré neumožňujú očakávať, že v okamihu, keď sa má rozhodnúť o aplikácii opatrenia v zmysle § 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy, môže byť skutočná situácia prehľadne a správne vyhodnotená. Nie je možné vylúčiť, že nastanú okolnosti, ktoré urobia aplikáciu predmetného opatrenia zbytočnou. Podľa poznatkov, ktoré senát získal s písomných vyjadrení, ako aj počas ústneho pojednávania, nemožno vychádzať z toho, že skutočné predpoklady pre nariadenie a vykonanie takého opatrenia budú vždy s pre takéto nariadenie nevyhnutnou istotou zistiteľné.⁵² S odvolávkou na vyjadrenie Spolku Cockpit Ústavný súd v Karlsruhe uvádza, že už samotné zistenie existencie vzdušného incidentu, ktorý môže znamenať nebezpečenstvo veľkého nešťastia, je poznačené veľkou neistotou. Neuralgický bod pri posúdení skutočného stavu je, do akej miery môže posádka lietadla oznámiť rozhodujúcim miestam na zemi pokus alebo úspešný únos lietadla. Ak sa to nepodariť, je skutkový stav od začiatku postihnutý nedostatkom chybné interpretácie situácie v lietadle.⁵³

Aj poznatky, ktoré majú byť získané objasňovacími a overovacími opatreniami podľa § 15 ods. 1 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy, sú podľa názoru Spolku Cockpit aj v prípade ideálneho počasia vážne. Priblíženie stíhačiek k podozrivému lietadlu má s ohľadom na nebezpečenstvo s tým spojené svoje hranice. Možnosť zistiť situáciu a udalosti na palube takého lietadla je preto obmedzená na, často len ťažko dosiahnuteľný, vizuálny kontakt. Odhad situácie týkajúci sa motivácie a cieľov únoscov lietadla vychádzajúci zo zistených skutočností zostáva za týchto okolností až do posledného momentu špekulatívny. Nebezpečenstvo pri použití § 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy spočíva v tom, že ak vôbec má byť nasadenie zbraní, vzhľadom na úzky časový priestor, ktorý je k dispozícii vykonané s výhľadom na úspech a bez nepomerného ohrozenia nezúčastnených tretích osôb, rozkaz na zostrelenie bude na základe neistých skutkových okolností daný príliš skoro. Aby takéto nasadenie bezpečnostného opatrenia bolo účinné, musí sa dopredu brať do úvahy, že nariadenie zostrelenia možno vôbec nebolo potrebné.⁵⁴ Inými slovami, (aj vzhľadom na pomerne malý časový úsek potrebný na prelet Nemecka)⁵⁵ bude sa často musieť konať neprimerane.⁵⁶

⁵¹ Pozri bod 124. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁵² Pozri bod 125. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁵³ Pozri bod 126. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁵⁴ Pozri bod 127. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁵⁵ Pozri bod 129. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁵⁶ Pozri bod 127. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

V prípade uneseného lietadla vyvstáva aj argument, že pasažieri tohto lietadla by pri plánovanom náraze do mrakodrapu boli tak či tak usmrtení.⁵⁷ Podľa názoru Ústavného súdu v Karlsruhe aj úvaha, v zmysle ktorej sú tí, ktorí sa ako nezúčastnení nachádzajú na palube lietadla, ktoré má byť použité proti životom iných ľudí, tak či tak odsúdení na smrť, nie je zlučiteľná s princípom ochrany ľudskej dôstojnosti. Ľudský život a ľudská dôstojnosť požívajú rovnakú ústavnoprávnu ochranu bez ohľadu na dĺžku fyzickej existencie jednotlivého človeka.⁵⁸ K tomu je potrebné aj tu zohľadniť neistý skutkový stav na palube lietadla. Do posledného momentu nie je možné povedať, ako dlho budú ľudia na palube lietadla ešte žiť a či ešte jestvuje šanca na záchranu. Spolahlivé tvrdenie, že život ľudí na palube lietadla je už aj tak stratený, preto spravidla nemožno urobiť.⁵⁹

Spolkový ústavný súd Nemecka nesúhlasí ani s tézou, že ten, kto sa nachádza na palube lietadla v moci osôb, ktoré chcú toto lietadlo použiť ako zbraň proti životom iných ľudí je sám súčasťou tejto zbrane a musí sa s ním preto aj tak nakladať. Toto poňatie neskrývane vyjadruje, že obeť takej udalosti už nie sú vnímané ako ľudia, ale ako časť vecí a sú preto sami „zvecnení“ – reifikovaní („*verdinglicht*“). To nie je zlučiteľné s obrazom človeka v ústave a s predstavou človeka ako bytosti založenej na to, že sa slobodne rozhoduje (sebaurčuje) a preto nesmie byť premenená na púhy objekt konania štátu.⁶⁰

Aj myšlienka, že jednotlivec je v záujme štátu ako celku v nevyhnutnom prípade povinný obetovať svoj život, ak je len týmto spôsobom možné zachrániť spoločnosť založenú právom pred útokmi, ktoré majú za cieľ ju zničiť, vedie podľa názoru Spolkového ústavného súdu v Karlsruhe k rovnakému výsledku. Ústavný súd v tomto bode uvádza, že v prípade použitia § 14 ods. 3 zákona o bezpečnosti leteckej prepravy jednoducho nejde o obranu pred útokmi, ktoré by mali za cieľ zničenie štátneho spolužitia a právneho poriadku.⁶¹ Ústavný súd týmto prístupom nevylučuje možnosť obetovať jednotlivca v záujme ľudského spoločenstva (štátu), a tento jeho prístup je zrejme motivovaný snahou neurobiť protiústavnou brannú povinnosť jednotlivca v zmysle článku 12a nemeckej ústavy.⁶²

Podľa názoru Ústavného súdu v Karlsruhe je potrebné zohľadniť, aj tú skutočnosť, že trosky zostreľovaného lietadla môžu spadnúť na citlivé zariadenia na zemi alebo zabiť ľudí, ktorí sa nachádzajú v mieste ich dopadu. Štát je však na základe ústavy povinný chrániť život a zdravie aj týchto ľudí.⁶³

Na záver je potrebné poznamenať, že Spolkový ústavný súd Nemecka konštatoval porušenie ľudskej dôstojnosti len v prípade nevojnového nasadenia smrtiacej sily.⁶⁴ Táto

⁵⁷ ROXIN, C. Der Abschuss gekappter Flugzeuge zur Rettung von Menschenleben. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*. 2011, No. 6, s. 555.

⁵⁸ Pozri bod 132. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁵⁹ Pozri bod 133. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁶⁰ Pozri bod 134. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁶¹ Pozri bod 135. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemecka zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁶² GRAMM, Ch. Wie weit darf der Staat bei besonders schweren Unglücksfällen gehen? *UBWV – Unterrichtsbilder für die Bundeswehrverwaltung. Zeitschrift für Ausbildung, Fortbildung und Verwaltungspraxis*. 2007, No. 4, s. 123.

⁶³ Pozri bod 152. rozsudku Spolkového ústavného súdu Nemeckej spolkovej republiky zo dňa 16. februára 2006 – BverfG, 1 BvR 357/05.

⁶⁴ Na túto skutočnosť upozorňuje aj Christof Gramm, ministerský radca na Spolkovom ministerstve obrany Nemeckej spolkovej republiky a docent na Univerzite v Düsseldorfe, Pozri GRAMM, Ch. Wie weit darf der Staat

skutočnosť naskočí otázku, či by zabitie nevinných ľudí mohlo byť dovolené v čase vojny? Manuel Ladiges poznamenáva, že ak by bola odpoveď na túto otázku záporná, ozbrojené sily by fakticky nemohli efektívne chrániť Nemecko. Ak by bola odpoveď na túto otázku kladná, ľudská dôstojnosť by bola menej chránená v časoch vojny, čo je ťažko zlučiteľné s princípom nedotknuteľnosti ľudskej dôstojnosti, tak ako je zakotvený v článku 1 ods. 1 Ústavy Nemecka.⁶⁵ Manuel Ladiges upozorňuje aj na skutočnosť, že ľudská dôstojnosť a individuálne práva nemusia mať nevyhnutne z predmetného rozsudku Ústavného súdu Nemecka prospech. Podľa Ladigesu ústavný súd zintenzívňuje motiváciu únoscov uniesť lietadlo s nevinnými ľuďmi na palube, pretože útočníci si môžu byť istí, že v takej situácii štát nemá právne prostriedky na zostrelenie lietadla.⁶⁶ Christof Gramm uvádza s poukazom na bod 130 rozsudku BverfG, 1 BvR 357/05, že Spolkový ústavný súd v Karlsruhe nevylučuje záchranné zostrelenie („*Rettungsschuss*“) vykonané jednotlivcom⁶⁷ v zmysle logiky, „*Čo je zakázané štátu, predsa len môže alebo musí?, za istých okolností urobiť jednolivec.*“.⁶⁸ Franz Jozef Jung, minister obrany Nemeckej spolkovej republiky prehlásil, že ak to bude nevyhnutné, nariadi zostrelenie lietadla, aj keď mu na to bude chýbať zákonné zmocnenie...⁶⁹ V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že Ústavný súd v Karlsruhe neriešil otázku zostrelenia lietadla z perspektívy trestného práva. Väčšina názorov v rámci doktríny nemeckého trestného práva predpokladá, že zostrelenie lietadla by nebolo ospravedlnené. Jestvuje však značná podpora pre riešenie, že piloti, ktorí by lietadlo zostrelili by nemali byť potrestaní. Je otázne ako by rozhodli nemecké trestné súdy v prípade existencie reálneho prípadu.⁷⁰ Možno však zhrnúť, že rozsudok Spolkového Ústavného súdu v Karlsruhe vyvolal veľkú odbornú polemiku a je veľkým množstvom odborníkov na trestné a verejné právo považovaný za pochybenie,⁷¹ no zároveň má aj veľké množstvo zástancov.

bei besonders schweren Unglücksfällen gehen? *UBWV – Unterrichtsblätter für die Bundeswehrverwaltung. Zeitschrift für Ausbildung, Fortbildung und Verwaltungspraxis.* 2007, No. 4, s. 123.

⁶⁵ LADIGES, M. Comment – Oliver Lepsius's Human Dignity and the Downing of Aircraft: The German Federal Constitutional Court Strikes Down a Prominent Anti-terrorism Provision in the New Air-transport Security Act. *German Law Journal.* 2007, No. 3, Vol. 08, s. 310.

⁶⁶ LADIGES, M. Comment – Oliver Lepsius's Human Dignity and the Downing of Aircraft: The German Federal Constitutional Court Strikes Down a Prominent Anti-terrorism Provision in the New Air-transport Security Act. *German Law Journal.* 2007, No. 3, Vol. 08, s. 309–310.

⁶⁷ Pozri GRAMM, Ch. Wie weit darf der Staat bei besonders schweren Unglücksfällen gehen? *UBWV – Unterrichtsblätter für die Bundeswehrverwaltung. Zeitschrift für Ausbildung, Fortbildung und Verwaltungspraxis.* 2007, No. 4, s. 123.

⁶⁸ Pozri GRAMM, Ch. Wie weit darf der Staat bei besonders schweren Unglücksfällen gehen? *UBWV – Unterrichtsblätter für die Bundeswehrverwaltung. Zeitschrift für Ausbildung, Fortbildung und Verwaltungspraxis.* 2007, No. 4, s. 124.

⁶⁹ HÖRNLE, T. Shooting down a hijacked plane – the german discussion and beyond. *Criminal Law and Philosophy.* 2009, Vol. 3, s. 112, Pozri aj: <http://www.laessig.net/Planes-Shoot-down.pdf> navštívené dňa 28.04.2012.

⁷⁰ HÖRNLE, T. Shooting down a hijacked plane – the german discussion and beyond. *Criminal Law and Philosophy.* 2009, Vol. 3, s. 112.

⁷¹ Claus Roxin uvádza, že v trestnom práve sú zástancami zákonnosti zostrelenia lietadla Erb, Hans-Joachim Hirsch, Hörnle, Jerouschek, Köhler, Rogall, Schürnemann a Spendel. V oblasti verejného práva sú zástancami oprávnenia zostreliť lietadlo Hillgruber, Isensee a Depenheuer. Pozri ROXIN, C. Der Abschuss gekappter Flugzeuge zur Rettung von Menschenleben; *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik.* 2011, No. 6, s. 552.

3. ZÁKON O LETECTVE („PRAWO LOTNICZE”) A ÚSTAVNÝ SÚD VO VARŠAVE

Právna úprava umožňujúca „obetovať“ nevinných cestujúcich na palube lietadla skončila aj na Ústavnom súde Poľskej republiky („Trybunał Konstytucyjny“). Výsledkom bolo rozhodnutie Ústavného súdu Poľskej republiky z 30. septembra 2008, K 44/07, ktorým túto právnu úpravu (článok 122a zákona o letectve – *Prawo lotnicze*) vyhlásil za protiústavnú. Poľský ústavný súd prehlásil, že z čisto pragmatického hľadiska by na vyhlásenie protiústavnosti tejto normy stačilo tvrdenie, že nie je v súlade s princípom slušného (starostlivého) zákonodarstva. Podľa názoru Ústavného súdu Poľska sú však dotknuté i kľúčové ústavné a axiologické materiálno-právne otázky.

Protiústavnosť článku 122a zákona o letectve spočíva v rozpore s článkom 2, článkom 30 a článkom 38 v súčinnosti s článkom 31 ods. 3 Ústavy Poľskej republiky („*Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*”).⁷² Podľa článku 2 Ústavy Poľskej republiky je Poľská republika demokratickým právnym štátom uskutočňujúcim v spoločnosti zásady spravodlivosti. Podľa článku 30 Ústavy Poľskej republiky je vrodená dôstojnosť človeka nescudziteľná. Je zdrojom slobôd a práv človeka a občana. Je neporušiteľná, jej dodržovanie a ochrana je povinnosťou verejnej moci. Článok 38 Ústavy Poľskej republiky stanovuje, že Poľská republika každému zaručuje právnu ochranu jeho života. Podľa článku 31 ods. 3 Ústavy Poľskej republiky možno užívanie ústavných slobôd a práv obmedziť iba zákonom, a iba ak je to v demokratickom štáte nutné k ochrane bezpečnosti alebo verejného poriadku alebo na ochranu životného prostredia, zdravia, verejnej mravnosti alebo slobôd a práv iných osôb. Týmito obmedzeniami nesmie byť porušená podstata slobôd a práv. Podľa článku 233 ods. 1 Ústavy Poľskej republiky, zákon určujúci rozsah obmedzenia slobôd a práv človeka a občana počas vojnového stavu alebo núdzového stavu, nesmie obmedziť slobody a práva podľa článku 30 (ľudská dôstojnosť), článku 34 a 36 (štátne občianstvo), článku 38 (ochrana života), článku 39, 40 a 41 ods. 4 (ľudsky dôstojné zaobchádzanie), článku 42 (trestnoprávna zodpovednosť), článku 45 (prístup k súdom), článku 47 (osobné práva), článku 53 (svedomie a viera), článku 63 (petície), článku 48 a 72 (rodina a dieťa).⁷³

Článok 122a zákona o letectve stanovoval: „*Pokiaľ je to nutné z dôvodov bezpečnosti štátu a orgány protivzdušnej obrany, najmä so zreteľom na informácie poskytnuté poskytovateľmi letových prevádzkových služieb, zistia, že civilné lietadlo je použité na protiprávne účely, predovšetkým na teroristický útok zo vzduchu, môže byť lietadlo zničené v súlade s podmienkami zákona z 12. októbra 1990 o ochrane štátnych hraníc.*”⁷⁴ Ústavný

⁷² „Art. 122a ustawy z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze (Dz. U. z 2006 r. Nr 100, poz. 696, Nr 104, poz. 708 i 711, Nr 141, poz. 1008, Nr 170, poz. 1217 i Nr 249, poz. 1829, z 2007 r. Nr 50, poz. 331 i Nr 82, poz. 558 oraz z 2008 r. Nr 97, poz. 625 i Nr 144, poz. 901) jest niezgodny z art. 2, art. 30 i art. 38 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.”

⁷³ „Art. 233

1. Ustawa określająca zakres ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela w czasie stanu wojennego i wyjątkowego nie może ograniczać wolności i praw określonych w art. 30 (godność człowieka), art. 34 i art. 36 (obywatelstwo), art. 38 (ochrona życia), art. 39, art. 40 i art. 41 ust. 4 (humanitarne traktowanie), art. 42 (poniesienie odpowiedzialności karnej), art. 45 (dostęp do sądu), art. 47 (dobra osobiste), art. 53 (sumienie i religia), art. 63 (petycje) oraz art. 48 i art. 72 (rodzina i dziecko).“

⁷⁴ „Art. 122a.

súd vo Varšave predmetnej právnej úprave vytkol, že medzi podmienkami ospravedlňujúcimi zničenie civilného lietadla s pasažiermi na palube sú také vágne pojmy ako „dôvody bezpečnosti štátu“ alebo nevyhnutnosť presvedčiť sa, že civilné lietadlo bolo použité na „protiprávne účely“. V kontexte lingvistickej interpretácie, by pod takto vymedzený pojem „protiprávne účely“ spadali celý rad povinností a zákazov vychádzajúcich zo súčasného právneho poriadku a zahŕňajúcich napríklad aj pašovanie ľudí a tovaru. Pojem bezpečnosť štátu môže byť následne spojený s nevyhnutnosťou ochrany štátnych tajomstiev (ochrana utajovaných skutočností) alebo s ochranou infraštruktúry nevyhnutnej pre nerušený chod orgánov verejnej moci. Zákonodarca však nesmie vágnou formuláciou obsahu ustanovenia zákona poskytnúť orgánom, ktoré majú toto ustanovenie aplikovať excesívnu slobodu v určení subjektívneho a objektívneho cieľa tohto ustanovenia. Presiahnutie istej miery prípustnej vágnosti ustanovení zákona môže vytvoriť predpoklad pre vyhlásenie takejto právnej úpravy za nezlučiteľnú s princípom demokratického právneho štátu, ako je vyjadrený v článku 2 Ústavy Poľskej republiky. Pre posúdenie konformity predmetného ustanovenia s princípmi správnej legislatívy je nevyhnutné okrem iného aj určiť, či je dotknuté ustanovenie dostatočne presné na to, aby zabezpečilo konzistentnú interpretáciu a aplikáciu. Na základe požiadaviek na precíznosť ustanovenia zákona článok 122a zákona o letectve zlyháva v teste ústavnosti uskutočnenom optikou článku 2 Ústavy Poľskej republiky.

Ľudský život je najvyššia hodnota našej civilizácie a právnej kultúry. Podľa Ústavy Poľskej republiky, nie je navyše právna hodnota, akou je ľudský život predmetom žiadnej diferenciácie. Ústavný súd Poľskej republiky zdôraznil, že podľa domácej i zahraničnej ústavnej jurisprudencie je právna ochrana života najelementárnejším právom jednotlivca, právom, ktoré je predpokladom pre držbu a realizáciu ďalších práv a slobôd.

Ustanovenie článku 122a zákona o letectve nie je zlučiteľné s ústavnými štandardmi ochrany práva na život a ústavnými predpokladmi pre jeho limitáciu. Po prvé, v kontexte nezvyčajne širokého obsahu článku 122a zákona o letectve, ako aj vzhľadom na nejasný systém odkazov a splnomocnení na podzákonnú právnu úpravu častí podstatných pre evaluáciu rozhodnutia, či bude nariadené zničenie lietadla, nebola dodržaná zákonná forma takejto regulácie. Podľa názoru Ústavného súdu Poľskej republiky mechanizmus zakotvený v článku 122a zákona o letectve ďalej musí byť v mnohých prípadoch považovaný za neadekvátny pre sledovaný cieľ. Ako vyplýva z hypotetickej kalkulácie trvania letu (v rámci teritória Poľskej republiky) a reakčného času leteckých ozbrojených síl, na väčšine prístupových ciest k poľským letiskám nie je možné rozhodnúť a vykonať správne rozhodnutie týkajúce sa zostrelenia lietadla. Podľa názoru Ústavného súdu vo Varšave je tiež ťažké súhlasiť s argumentom, že napadnutá právna regulácia je nevyhnutná pre ochranu ústavne chránenej právnej hodnoty, ktorá v ústavnej hierarchii nestojí nižšie ako hodnota, ktorá má byť obetovaná a účinky tejto právnej úpravy zostávajú vo vzťahu vhodnej primeranosti k následkom spôsobeným touto regu-

Jeżeli wymagają tego względy bezpieczeństwa państwa i organ dowodzenia obroną powietrzną, uwzględniając w szczególności informacje przekazane przez instytucje zapewniające służby ruchu lotniczego, stwierdzi, że cywilny statek powietrzny jest użyty do działań sprzecznych z prawem, a w szczególności jako środek ataku terrorystycznego z powietrza, statek ten może być zniszczony na zasadach określonych w przepisach ustawy z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (Dz. U. z 2005 r. Nr 226, poz. 1944).”

láciou. Ľudský život nie je predmetom vyhodnocovania z hľadiska veku, zdravotného stavu jednotlivca, z hľadiska predpokladanej dĺžky života alebo z hľadiska iného kritéria. Každá osoba, vrátane pasažierov lietadla letiaceho vo vzdušnom priestore daného štátu má právo na to aby jej život bol štátom chránený. „Samo-udelená“ autorizácia štátu zabiť tieto osoby, aj keď na ochranu životov iných ľudí, zostáva v kontradiktórnom vzťahu k predmetnému právu. Ústavný súd Poľskej republiky považoval za dôležité zdôrazniť, že vyhodnotenie hrozby pre osoby na zemi je skrátka a dobre vždy hypotetické, zatiaľ čo pre osoby na palube je rozhodnutie zostreliť lietadlo reálna a ireverzibilná hrozba, ktorá v skutočnosti znamená istú smrť. Aj keď by bolo možné, ako ultima ratio opatrenie, ospravedlniť zničenie lietadla použitého na uskutočnenie teroristického útoku, na palube ktorého sú iba páchatelia, ktorí si vybrali smrť aby zabili iných ľudí, nie je za žiadnych okolností prípustné vystaviť istež smrti pasažierov a posádku lietadla, ktorí nie sú agresormi, ale skôr obeťami páchatelov.⁷⁵ Napadnuté ustanovenie článku 122a zákona o letectve porušuje garancie práva na život ako aj jeho právnu ochranu, ktorá vyplýva z článku 38 Ústavy Poľskej republiky. Opačný záver nemôže byť ospravedlnený myšlienkovou konštrukciou „jednolitej zbrane“ („jednolitej broni“), ktorej sú pasažieri uneseného lietadla súčasťou, ani „nevysloveným súhlasom“ („*milczącej zgody*“) s vyššie opísanou činnosťou štátnych orgánov v prípade teroristického útoku, ale ani vyhlásením, že záväzok chrániť životy osôb zostávajúcich v oblasti, o ktorej sa predpokladá, že bude cieľom teroristického útoku ruší analogický záväzok chrániť životy pasažierov a posádky uneseného (renegátskeho) lietadla („*pasażerów i załogi samolotu RENEGADE*“). Podľa názoru Ústavného súdu Poľskej republiky sa nezdá byť v poľskom ústavnom poriadku ospravedlniteľné vytvorenie teoretického alebo filozoficko-právneho konceptu pre dočasné pozastavenie alebo modifikáciu občianskych práv v časoch boja proti terorizmu.⁷⁶ Je možné zhrnúť, že výsledkom aplikácie napadnutého ustanovenia je „deperzonifikácia“ a „zvecnenie/reifikácia“ (poňatie ako vec) osôb na palube renegátskeho lietadla, ktoré nie sú agresormi (t.j. pasažierov a posádky). Tieto osoby sa stávajú púhym objektom záchrannej operácie zameranej na prevenciu ďalších potenciálnych strát, ktoré môžu vyplývať z riadeného teroristického útoku.

Vykonávajúc vertikálne vyhodnotenie kompatibility medzi prvkami právneho systému v takých kľúčových záležitostiach akými je váženie záležitostí verejnej bezpečnosti a práva na ochranu života konkrétnych jednotlivcov, vrátane tých, ktoré sú na palube renegátskeho lietadla, Ústavný súd Poľskej republiky dáva jednoznačne prioritu hodnotám ako život a ľudská dôstojnosť. Tieto hodnoty vytvárajú základ európskej civilizácie a dávajú význam humanizmu a myšlienkam, ktoré sú pre našu kultúru (vrátane právnej) kľúčové. Tieto hodnoty sú neporušiteľné v tom zmysle, že neumožňujú žiadne dočasné

⁷⁵ Bod 7.5. rozsudku K 44/07: „Każdy człowiek, w tym także pasażerowie samolotu znajdującego się w przestrzeni powietrznej państwa, mają prawo do ochrony życia przez to państwo. Nadanie sobie przez państwo prawa do ich zabijania, chociażby w obronę życia innych ludzi, jest zaprzeczeniem tego prawa. Należy przy tym podkreślić, że ocena zagrożenia osób znajdujących się na ziemi jest w zasadzie zawsze hipotetyczna, natomiast decyzja o zestrzeleniu samolotu oznacza dla znajdujących się na jego pokładzie osób zagrożenie jak najbardziej realne i niedające się uchylić – w istocie pewną śmierć.“

⁷⁶ Bod 7.5. rozsudku K 44/07: „W polskich warunkach ustrojowo-politycznych nie wydaje się wreszcie zasadne konstruowanie szczególnych koncepcji teoretyczno- i filozoficzno-prawnych „zawieszenia” czy też „modyfikacji” gwarancji praw obywatelskich, koniecznych w okresie „wojny z terroryzmem“.“

pozastavenie ich uplatňovania alebo ich odňatie v osobitnom situačnom kontexte. Humanizmus nie je póza, ktorá by bola svojráznou slušnosťou dodržiavanou v časoch mieru a prosperity, ale skôr hodnota, najlepšimi merítkami ktorej sú kritické, niekedy extrémne ťažké situácie. Z uhlu pohľadu najzákladnejších prvkov nášho právneho systému by sa opačný záver javil ako neakceptovateľný. Ústavný súd Poľskej republiky je presvedčený, že ak je možné viesť vojnu alebo boj proti organizovanému zločinu bez potreby úplnej negácie alebo dočasného pozastavenia základných práva a slobôd občanov, je tiež možné bojovať s terorizmom bez ďalekosiahlych zásahov do základných práv nezúčastnených osôb, najmä ich práva na život.⁷⁷

4. IMPLIKÁCIE PRE SLOVENSKÚ REPUBLIKU

Aj slovenská, podobne ako nemecká práva úprava chápe prerušenie letu, či lepšie povedané zostrelenie lietadla ako *ultima ratio*. Podľa § 4c ods. 3 zákona č. zákona 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky ozbrojené sily možno použiť, ak je prerušenie letu jediným opatrením na odvrátenie nebezpečenstva, že vzdušný objekt by mal byť použitý proti životom ľudí alebo na spôsobenie obzvlášť závažného následku. Rovnako aj slovenská právna úprava pracuje s požiadavkou proporcionality a subsidiarity donucovacích opatrení. Paragraf 4c ods. 2 zákona 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky umožňuje použiť proti narušiteľovi vzdušného priestoru odklonenie letu, vynútenie pristátia, hrozbu použitia zbrane, ako aj vystrelenie varovných výstrelův alebo varovných svetelných signálov mimo narušiteľa vzdušného priestoru. Ods. 4 paragrafu 4 zákona 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky ďalej stanovuje pravidlo, v zmysle ktorého sa z opatrení podľa ods. 2 tohto zákona môžu použiť tie, ktoré najviac šetria životy a majetok osôb; tieto opatrenia sa môžu uskutočňovať len do takého času a v takom rozsahu, ako si to ich účel vyžaduje a nesmú viesť k ujme, ktorá je zrejme neprimeraná predpokladanému následku činu protiprávneho zasahovania alebo iného narušenia bezpečnosti Slovenskej republiky.

Podobne ako v Nemeckej spolkovej republike a v Poľskej republike, aj v Slovenskej republike požíva ľudský život a ľudská dôstojnosť ústavnoprávnu ochranu. Článok 12 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky stanovuje, že ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Podľa článku 19 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky „Každý má právo na

⁷⁷ Bod 10. rozsudku K 44/07: „Dokonując „pionowej“ oceny zgodności elementów systemu prawnego w tak newralgicznej kwestii, jaką jest wyważenie względów bezpieczeństwa publicznego oraz prawa do prawnej ochrony życia poszczególnych osób, także tych znajdujących się na pokładzie samolotu RENEGADE, Trybunał Konstytucyjny jednoznacznie przyznaje priorytet wartościom, którymi są życie i godność człowieka. Wartości te stanowią fundament europejskiej cywilizacji i wyznaczają treść znaczeniową centralnego w naszej kulturze (także prawnej) pojęcia humanizmu. Są one niezbywalne w tym sensie, że nie dopuszczają „zawieszenia” lub „zniesienia” w konkretnym kontekście sytuacyjnym. Humanizm nie jest postawą, którą w charakterze swego *decorum* kulturuje się wyłącznie w czasach pokoju i dobrobytu, ale wartością, której szczególnym probierzem są właśnie sytuacje kryzysowe, niekiedy skrajnie trudne. Z punktu widzenia najbardziej rudymenarnych założeń naszego systemu prawnego koncepcja odmienna byłaby nie do przyjęcia. Trybunał wyraża w tym miejscu przekonanie, że podobnie jak możliwa okazuje się walka z przestępczością zorganizowaną, czy nawet prowadzenie regularnej wojny bez konieczności generalnej negacji lub „zawieszenia” podstawowych praw i wolności obywatelskich, możliwa jest także walka z terroryzmem bez tak daleko idącej ingerencji w podstawowe prawo postronnych osôb – prawo do życia.“

zachovanie ľudskej dôstojnosti...“. Článok 15 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky stanovuje, že každý má právo na život; podľa odseku 2 tohto článku nikto nesmie byť pozbavený života. Právo na život je „najzákladnejším“ ľudským právom predstavujúcim východisko pre ďalšie práva.⁷⁸

Článok 25 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky stanovuje, že obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou cti občanov a zákon ustanoví rozsah brannej povinnosti. Je otáznne, ako by sa Ústavný súd Slovenskej republiky vysporiadal s existenciou právnej povinnosti občana Slovenskej republiky obetovať pri obrane Slovenskej republiky svoj život. Možno však vysloviť pochybnosti, či by nezúčastnený pasažier lietadla, ktoré má byť použité na spáchanie teroristického útoku a následkom toho zostrelené bezpečnostnými zložkami mohol byť považovaný za občana, ktorý mal povinnosť pasívnym obetovaním života chrániť Slovenskú republiku. V globalizovanom svete navyše určite nebude zlozenie pasažierov lietadla homogénne. Ba naopak, je možné predpokladať, že v takom renegátskom lietadle letiacom vo vzdušnom priestore Slovenskej republiky sa nebude nachádzať žiaden občan Slovenskej republiky, ale napríklad len občania iných krajín. Argumentáciu povinnosťou k obrane Slovenskej republiky preto tiež nemožno dobre použiť a súhrnne možno uviesť, že argumenty a výhrady, ktoré vo svojich rozsudkoch používa Ústavný súd v Karlsruhe a Ústavný súd vo Varšave možno legitímne aplikovať i na Slovenskú právnu úpravu ochrany pred uneseným lietadlom.

5. ZÁVER

Ako teda pristupovať k ľudskému životu? Štrasburské orgány ochrany práva priznali právu na život ako jednému z najdôležitejších ustanovení Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv výsadné postavenie, a to vo všetkých svojich rozhodnutiach.⁷⁹ Zo všeobecného vymedzenia rozsahu ochrany poskytovanej článkom 2 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv vyplýva základný hmotnoprávny rozsah práva na život, ktorý spočíva okrem iného aj v stanovení reštriktívnych pravidiel použitia „smrtiacej sily“ štátnymi orgánmi.⁸⁰ Použitá smrtiaca sila musí byť primeraná a nevyhnutná, musí byť použitá ako *ultima ratio*.

Christoph Enders však konštatuje, že právo na život je ako právo podriadené stavu (platného) práva, bez ktorého by vynútiteľné právo nejestvovalo. Teda v extrémne výnimočných prípadoch, napríklad v stave vojny a tiež v stave výnimočného stavu (v stave núdze) kde by obrana občianskej spoločnosti proti systematickému útoku nebola inak možná, je dovoľené obetovať život jednotlivcov. Títo jednotlivci sú osobami profitujúcimi z právneho štátu a sú obetovaní kvôli jeho zachovaniu. Zostrelenie lietadla za týchto okolností teda neporušuje ľudskú dôstojnosť. Je však otáznne, či je takéto konanie v súlade s požiadavkou proporcionality.⁸¹

⁷⁸ SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*. I. zväzok. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 195.

⁷⁹ SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*. I. zväzok. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 195.

⁸⁰ SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*. I. zväzok. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 197.

⁸¹ ENDERS, Ch. A right to have rights – the german constitutional concept of human dignity. *Niuj Law Review*. 2010, No. 3, s. 261.

Závazok rešpektovať ľudskú dôstojnosť pripomína normotvorcom, súdom i iným právnikom povinnosť mať vždy na pamäti, že človek je morálna inteligentná bytosť uvedomujúca si samu seba a preto hodná rešpektovania. Je však otázne (a ide o nedoriešenú otázku), či tento ideál, ktorý má korene v osvietenstve, v revolučných deklaráciách ľudských práv a v náboženských tradíciách bude udržateľný a bude mať skutočne univerzálnu platnosť v dnešnom globalizovanom postmodernom svete. Odpoveď na túto otázku musí byť hľadaná za hranicami národného ústavného kontextu a je veľmi neistá.⁸² Žijeme v nejstej dobe, v ktorej sa čoraz viac stierajú hranice medzi vnútornou a vonkajšou bezpečnosťou štátu.⁸³

Použitie lietadiel so „živým“ nákladom na palube, natankovaných leteckým benzínom ako rakiet proti mrakodrapom ukazuje akým obrovským ničivým potenciálom môže disponovať organizovaný, či už nábožensky alebo politicky motivovaný terorizmus. Táto ničivá sila je znásobovaná odhodlaním/vôľou k sebazničeniu. Na tomto strokotáva aj Kantov realistický model odôvodnenia právneho štátu alebo mierového spolužitia ľudí. Problém spolužitia sa podľa Kanta dá vyriešiť aj v prípade národa čertov, ak len majú rozum, čo v tomto prípade znamená schopnosť k účelnému správaniu s cieľom sebazáchovy.⁸⁴ Práve tento aspekt chýba v prípade samovražedných útokov teroristov.⁸⁵ Zákonodarca prijímajúci bezpečnostné predpisy preto nemôže rátať ani s odstrašujúcim účinkom v nich obsiahnutých noriem.⁸⁶

Spolkový ústavný súd Nemecka konštatoval porušenie ľudskej dôstojnosti len v prípade nevojnového nasadenia smrtiacej sily. Čo však v prípade vojny? Môže ochrana ľudskej dôstojnosti závisieť od situácie, v ktorej má byť chránená (vojnový/nevojnový stav)? Akcentovaním porušenia ľudskej dôstojnosti nevojnovým nasadením smrtiacej sily Spolkový ústavný súd v Karlsruhe rozlišuje medzi vojnovým a nevojnovým nasadením smrtiacej sily a nevylučuje tézu, že pri vojnovom nasadení smrtiacej sily ľudskú dôstojnosť možno porušiť.⁸⁷ Tým je však spochybnená téza o nedotknuteľnosti ľudskej dôstojnosti...

Na základnú otázku o možnosti obetovať nevinný život v záujme záchrany iných životov si netrúfam dať definitívnu odpoveď. Napriek tomu je na základe prezentovaných téz možné vysloviť kritické poznámky k súčasnej kauzistickej normotvorbe v oblasti štátom zabezpečovanej bezpečnosti. Možno skonštatovať, že jestvuje tendencia reprezentantov

⁸² ENDERS, Ch. A right to have rights – the german constitutional concept of human dignity. *Nujs Law Review*. 2010, No. 3, s. 264.

⁸³ GRAMM, Ch. Wie weit darf der Staat bei besonders schweren Unglücksfällen gehen? *UBWV – Unterrichtsblätter für die Bundeswehrverwaltung. Zeitschrift für Ausbildung, Fortbildung und Verwaltungspraxis*. 2007, No. 4, s. 124.

⁸⁴ KANT, I. Zum ewigen Frieden. Band VI. Darmstadt: Wilhelm Weischedel, 1964, s. 224, parafrázované podľa DENNINGER, E. Freiheit durch Sicherheit? Anmerkungen zum Terrorismusbekämpfungsgesetz. *Aus Politik und Zeitgeschichte B*. 2002, No. 10–11, s. 30.

⁸⁵ DENNINGER, E. Freiheit durch Sicherheit? Anmerkungen zum Terrorismusbekämpfungsgesetz. *Aus Politik und Zeitgeschichte B*. 2002, No. 10–11, s. 30.

⁸⁶ DENNINGER, E. Freiheit durch Sicherheit? Anmerkungen zum Terrorismusbekämpfungsgesetz. *Aus Politik und Zeitgeschichte B*. 2002, No. 10–11, s. 30.

⁸⁷ Pozri GRAMM, Ch. Wie weit darf der Staat bei besonders schweren Unglücksfällen gehen? *UBWV – Unterrichtsblätter für die Bundeswehrverwaltung. Zeitschrift für Ausbildung, Fortbildung und Verwaltungspraxis*. 2007, No. 4, s. 125. Podobne aj ENDERS, Ch. A right to have rights – the german constitutional concept of human dignity. *Nujs Law Review*. 2010, No. 3, s. 261.

štátu k rýchlej normatívnej odpovedi na spoločenskú objednávku na zabezpečenie bezpečnosti, pričom prijaté riešenie je často len zdanlivé (t.j. v skutočnosti len vytvára dojem riešenia). K prijatiu riešenia nedochádza na základe dôsledného a podrobného vyhodnotenia rizík a efektivity navrhovaných riešení. V Slovenskej republike neprebehla dostatočná diskusia na laickej ani odbornej úrovni a eufemické vyjadrenie použité v zákone („prerušenie letu“) je zavádzaním občianskej spoločnosti o skutočných možnostiach štátu.

Štát by nemal poľavovať zo snahy, aby bol človek účelom a nie prostriedkom. Je však otázne, do akej miery je pravdivá veta Ernsta-Wolganga Böckenförda: „Slobodný, sekularizovaný štát žije z predpokladov, ktoré nie je schopný sám garantovať.“⁸⁸ Ako píše Isaiah Berlin „Sloboda pre vlky často znamená smrť pre ovce.“⁸⁹ Vlkom však môže byť rovnako reprezentant štátnej moci, ako aj terorista nenapojený na mocenské štruktúry štátu.

JUDr. Milan Hodás, Ph.D.

Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky

⁸⁸ BÖCKENFÖRDE, E.-W. Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation. In: BÖCKENFÖRDE, E.-W. *Recht, Staat, Freiheit, Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgeschichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2006, s. 112., citované podľa: HOLLÄNDER, P. Ústavní změny: mezi neurózou a surrealismem. In: MLSNA, P. et alii. *Ústava ČR – vznik, vývoj a perspektivy*, Praha: Leges, 2010, s. 46.

⁸⁹ BERLIN, I. Čtyři eseje o svobodě. Praha: 1999, s. 69 citované podľa HOLLÄNDER, P. *Základy všeobecné státo-
vědy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 66.

Milan Hodás

**Constitutional View on the Interruption of Flight of an Aircraft:
Comparison of German, Polish and Slovak Approach**

Abstract: *In response to acts of terrorism comes to the challenge of unshakeable principles of the rule of law. After 11 September the society is very sensitive to the security threats associated with air traffic. Author of the article examines legal powers of the state to shoot down an aircraft hijacked by terrorists with innocent passengers on board. Comparing German, Polish and Slovak legislation applying findings and observations of the Federal Constitutional court of Germany and the Constitutional Court of Poland formulates critical conclusion and disagreement with emphasis of security at the expense of freedom, as well as disagreement with casuistic law-making without adequate prior evaluation of the effectiveness. These legal measures create only impression of elimination of security risks but a reliable basis for the violation of elementary values of western democratic states such as protection of human dignity. It is worth to consider the question, if state of rule of law in its self-defense against terrorism is able to follow the principles and values on which it is built.*

Key words: *shooting down of an aircraft, human dignity, rule of law, freedom, security, Constitutional court in Karlsruhe, Constitutional court in Warsaw*